

Іляшко О.О.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ В УКРАЇНІ

У статті здійснено аналіз поняття, змісту і сутнісних характеристик права на медичну допомогу. А також проаналізовано співвідношення понять «право на медичну допомогу» та «право на охорону здоров'я». Визначено проблеми захисту права на медичну допомогу внутрішньо переміщених осіб в Україні в сучасних умовах, а також способи їх вирішення.

Ключові слова: права людини, внутрішньо переміщені особи, забезпечення прав людини, право на охорону здоров'я, право на медичну допомогу, захист, законодавство.

Постановка проблеми. Окупація Кримського півострова та збройний конфлікт на території Донецької та Луганської областей стали причиною масової внутрішньої міграції населення України [1]. Проблема захисту прав внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) в Україні є вкрай актуальною, вона залишається в центрі уваги представників влади, усього громадянського суспільства загалом, а також конкретних особливо вразливих категорій населення.

З огляду на той факт, що у науці конституційного права не завжди можна зустріти однозначну позицію стосовно визначення права на охорону здоров'я чи права на медичну допомогу, вважаємо за доцільне привернути увагу як до теоретичних аспектів цієї проблематики, так і до практичних аспектів її забезпечення стосовно внутрішньо переміщених осіб.

Мета цієї статті полягає у дослідженні сутності права на медичну допомогу, його співвідношення з правом на охорону здоров'я, а також у визначенні особливостей захисту права на медичну допомогу внутрішньо переміщених осіб

Виклад основного матеріалу. Право на охорону здоров'я переважно визначають як можливість людини використовувати всі засоби для збереження, розвитку та у разі порушення відновлення максимально досяжного рівня фізичного, психічного й душевного стану її організму. Зміст прав людини на охорону здоров'я та на медичну допомогу як загально-соціального явища, як підкреслює Ю.В. Назарко, – це система тих можливостей (елементів), що відображають змістову конкретизацію зазначених прав людини та зв'язки між ними [8]. Оскільки здоров'я – це максимально

досяжний та оптимальний фізичний і психічний стан людського організму, який є необхідним для забезпечення біологічного існування, здатності до тривалого активного життя й відтворення здорового покоління, то згадане право є суб'єктивним правом фізичної особи. Воно виникає щодо здоров'я як нематеріального блага та забезпечує володіння, користування, розпорядження цим благом, а також його правову охорону.

У розширеному значенні зміст конституційного права на охорону здоров'я включає такі аспекти: життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я людини; безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище; санітарно-епідемічне благополуччя території і населеного пункту, де вона проживає; безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку; кваліфіковану медико-санітарну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря і закладу охорони здоров'я; достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення, включаючи наявні і можливі фактори ризику та їх ступінь; участь в обговоренні проектів законодавчих актів і внесення пропозицій щодо формування державної політики в галузі охорони здоров'я; участь в управлінні охороною здоров'я та проведенні громадської експертизи з цих питань у порядку, передбаченому законодавством; можливість об'єднання в громадські організації з метою сприяння охороні здоров'я; правовий захист від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних зі станом здоров'я; відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди; оскарження неправомірних

рішень і дій працівників закладів та органів охорони здоров'я; можливість проведення незалежної медичної експертизи [8–9].

Право на медичну допомогу можна трактувати як систему заходів медико-соціального та іншого характеру, що включає лікувальну, профілактичну, діагностичну, реабілітаційну та низку інших, а також догляд та обслуговування дітей, хворих, непрацездатних та деяких вразливих категорій населення.

Дослідження цієї тематики засвідчує оптимальний підхід, відповідно до якого найбільш широким є поняття «право на охорону здоров'я», що не виключає можливості використання й інших понять чи категорій.

На нашу думку, варто підкреслити взаємозумовленість і зв'язок права на життя, право на особисту недоторканість, право на невтручання в особисте і сімейне життя, право на повагу до гідності людини, право на інформацію, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на медичну допомогу, право на освіту у контексті єдності із правом на охорону здоров'я. Визначити взаємозалежність права на охорону здоров'я з іншими правами людини, а також місце соціальних прав людини, до яких віднесли право на охорону здоров'я.

У будь-якому разі за сутнісними ознаками права людини на охорону здоров'я та медичну допомогу визначають як загально-соціальні явища та системи тих можливостей (елементів), що відображають змістову конкретизацію зазначених прав людини та зв'язки між ними. Похідними дослідники зазвичай відзначають право на еутаназію, хоспісного руху, поняття медичної таємниці, медичної інформації, медичної допомоги.

Як відомо, внутрішньо переміщені особи (ВПО) – це громадяни України, іноземці або особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах та мають право на постійне проживання в Україні, яких змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [2].

На підконтрольній Уряду України території гострою залишається проблема забезпечення медичною допомогою ВПО. Станом на початок 2019 року, за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на

облік 1 355 375 переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької, Луганської областей та АР Крим [3]. Така значна кількість переселенців збільшила навантаження, зокрема, і на заклади охорони здоров'я регіонів України.

Стаття 49 Конституції України гарантує кожному право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Крім того, Основним Законом передбачено, що держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; наявна мережа таких закладів не може бути скорочена [4].

Відповідно до статті 38 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» кожний пацієнт має право на вільний вибір лікаря та методів лікування відповідно до його рекомендацій, бути прийнятим у будь-якому закладі охорони здоров'я за своїм вибором, якщо цей заклад має можливість забезпечити відповідне лікування [5].

Таким чином, фізична особа, що офіційно проживала на території, яка не є підконтрольною Україні, після отримання довідки про взяття на облік ВПО відповідно до законодавства має право отримати необхідну медичну допомогу за новим місцем проживання. Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції забезпечують надання медичних послуг для ВПО в комунальних закладах охорони здоров'я, які розташовані у відповідному населеному пункті. Разом із тим необхідно відзначити таке: якщо медичний працівник відмовляє переселенцю в наданні медичної допомоги з будь-якої причини (наприклад, людина не має місця реєстрації взагалі), то такі дії є незаконними й можуть бути розцінені як дискримінація [6, с. 175–176].

Навіть якщо особу не було взято на облік як ВПО, то відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не можуть бути підставою для обмеження реалізації прав і свобод, передбачених Конституцією України [6, с. 176].

Слід зазначити, що невідкладна медична допомога в Україні надається безоплатно всім громадянам держави незалежно від місця реєстрації та проживання.

Після прибуття на нове місце проживання для отримання медичної допомоги переселенцю

необхідно звернутися до найближчого закладу охорони здоров'я та отримати закріплення за дільничним або сімейним лікарем. При цьому переселенню треба спочатку отримати довідку ВПО та з нею стати на облік у поліклініці за місцем тимчасового проживання. Після цього ВПО може розраховувати на прийом у лікаря в державній чи комунальній поліклініці або лягти у стаціонар. У разі важких хронічних захворювань, які потребують постійного медикаментозного лікування, переселенню треба звернутися до регіонального департаменту охорони здоров'я для отримання детальної інформації про чинні державні програми і про допомогу, передбачену цими програмами в регіоні [6, с. 176].

Окрім державних медичних установ, де медична допомога надається безоплатно, в Україні є також низка приватних лікарень, клінік, які надають знижки та пільги в обстеженні та лікуванні ВПО.

Попри все вищевикладене, труднощі доступу до медичної допомоги – найпоширеніша проблема ВПО. Такими виявилися результати дослідження «Доступ до медицини для внутрішньо переміщених осіб», проведеного ГО «Крим SOS». Люди є доволі залежними від наявності прописки за новим місцем проживання і потерпають від похідних від цього проблем – неможливості потрапити на прийом у державну поліклініку, отримати належні їм соціальні виплати, скористатися місцевими програмами, зокрема отримати безкоштовні ліки, змушені економити на лікуванні через матеріальну скруту, а часом зазнають і дискримінації. При цьому переселенці зазначають, що після переїзду їхній стан здоров'я дещо погіршився або різко погіршився через погане матеріальне становище і постійний стрес. Багатьом переселенцям, які раніше безкоштовно отримували ліки і медичні послуги, на новому місці проживання відмовляють у наданні безкоштовних послуг, посилаючись на відсутність фінансових ресурсів у місцевому бюджеті [6, с. 177].

Як вбачається, розв'язання проблеми медичного забезпечення ВПО можливе насамперед у такий спосіб:

- шляхом збереження гарантій державного медичного обслуговування;
- надання комплексного медичного забезпечення в місцях компактного проживання ВПО;
- надання психосоціальної допомоги особам, постраждалим внаслідок воєнних дій;
- створення умов для збереження здоров'я переселених громадян у нових умовах життєдіяльності тощо.

Натепер результати аналізу ситуації з переселеними громадянами свідчать про наявність у багатьох із них психофізіологічних травм і про відсутність програми надання таким громадянам відповідної медичної допомоги, що визначає нагальну потребу у дотриманні конституційних прав і гарантій громадян на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Згідно з частиною першою статті 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», вимушені переселенці мають право на забезпечення лікарськими засобами у випадках та порядку, визначених законодавством, та на надання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я [7, с. 87].

Не можна не згадати і про проблеми забезпечення, захисту права на охорону здоров'я, права на медичну допомогу учасників та інвалідів антитерористичної операції (ООС). У сучасних умовах учасники бойових дій, як і внутрішньо переміщені особи, зіштовхуються зі значною кількістю проблем у реалізації всього комплексу конституційно закріплених і гарантованих з боку держави невід'ємних прав людини і громадянина, включаючи досліджуване у межах цієї статті. Спостерігається неналежна організація санаторно-курортного лікування, медичної та психологічної реабілітації військових та внутрішньо переміщених осіб, проблема кадрового та матеріально-технічного забезпечення закладів охорони здоров'я, що надають медичну допомогу, конфіденційність медичної інформації та збереження медичної таємниці. Йдеться про інформацію, отриману під час надання медичної допомоги, яка не підлягає розголошенню, крім випадків, передбачених законодавством, про яку стало відомо медичним працівникам та іншим особам під час виконання професійних або службових обов'язків.

Без сумніву, навряд чи можна отримати достовірну медичну інформацію, а саме сукупність даних про стан здоров'я людини, історію її хвороби, про мету запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, зокрема і про ризик для життя і здоров'я, яка за своїм правовим режимом належить до конфіденційної.

Також актуальні питання надання соціальних послуг інвалідам та ветеранам війни з числа учасників антитерористичної операції, недоліки роботи та перспективи реформування системи медико-соціальних експертних комісій під час встановлення інвалідності з метою дотримання прав осіб.

Як бачимо, попри певну нечіткість теоретичних аспектів у розумінні права на охорону здоров'я та права на медичну допомогу, ще більше проблем залишається у практичній площині забезпечення, реалізації і захисту цих прав стосовно такої вразливої категорії, як внутрішньо переміщені особи. Як виявилось, оптимальним та ефективним, сподіваємося також своєчасним, стане внесення змін і

доповнень до наявних нормативно-правових актів України у цій сфері, збільшення фінансування з державного і місцевих бюджетів, збереження кваліфікованого медичного персоналу, забезпечення контролю, зокрема з боку громадськості, правозахисних організацій, за належною реалізацією права на медичну допомогу для внутрішньо переміщених осіб.

Список літератури:

1. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2017 р. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=3> (дата звернення: 26.01.2019).
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. Дата оновлення: 27.03.2018. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 27.01.2019).
3. Обліковано 1 355 375 переселенців. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/16592.html> (дата звернення: 27.01.2019).
4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР зі змінами, внесеними згідно із Законом України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. Дата оновлення: 30.09.2016. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 27.01.2019).
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII. Дата оновлення: 01.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 27.01.2019).
6. Бардяк Є., Денисенко Д., Каплун Н., Котлярова К., Москаленко А., Ніжельська О. Жити всупереч: проблеми цивільного населення під час війни на Донбасі / за заг. ред. Боднар А., Шлегеля С.; БО БФ «Восток SOS», ГО «Громадський комітет захисту конституційних прав та свобод громадян», ГО «Правозахисний центр громадських досліджень», ГО «Молода Просвіта Прикарпаття», ГО «Східно-український центр громадських ініціатив», Кризовий медіа-центр «Сіверський Донець». К.: «Видавництво «Фенікс», 2018. 208 с.
7. Сердюк О.І., Коров О.А., Зайцев О.М., Просолєнко Н.В. Організація надання медичної допомоги внутрішньо переміщеним особам у Харківському регіоні. Україна. Здоров'я нації. 2016. № 4/1 (41). С. 87–93.
8. Назарко Ю.В. Конституційне право на охорону здоров'я в системі суб'єктивних прав людини. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 2. С. 150–162.
9. Камінська Н.В., Назарко Ю.В. Euthanasia and the human right to health care in Ukraine and European Union. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 4. С. 28–40.

ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ ПРАВА ВНУТРЕННЕ ПЕРЕМЕЩЕННЫХ ЛИЦ НА МЕДИЦИНСКУЮ ПОМОЩЬ В УКРАИНЕ

В статье анализируются понятие, содержание и существенные характеристики права на медицинскую помощь. Также анализируется соотношение понятий «право на медицинскую помощь» и «право на охрану здоровья». Определены проблемы защиты права на медицинскую помощь вынужденным переселенцам в Украине в современных условиях, а также пути их решения.

Ключевые слова: права человека, внутренне перемещенные лица, обеспечение прав человека, право на охрану здоровья, право на медицинскую помощь, защита, законодательство.

PROBLEMS OF PROTECTING THE RIGHT TO HEALTHCARE OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE

The article analyzes the concept, content and essential characteristics of the right to medical care. Also, the correlation of concepts “the right to medical care” and “the right to health care” is analyzed. The problems of protection of the right to medical care of internally displaced persons in Ukraine in the modern conditions are determined and also the ways to solve them.

Key words: human rights, internally displaced persons, ensuring human rights, right to health care, right to medical care, protection, legislation.